

KŐSZEGFALVI GYÖRGY:

A TELEPÜLÉSEK INFRASTRUKTÚRA-FEJLESZTÉSÉNEK ÚJ FELTÉTELEI ÉS FELADATAI*

A gazdasági és társadalmi fejlődés megváltozott feltételei új helyzetet jelentenek a települések infrastruktúrájának fejlesztésével kapcsolatos követelmények érvényesítésében, a fejlesztés feladatainak kijelölésében. Az Országgyűlés 1985. április végi ülésén hozott határozata — „A terület- és településfejlesztés hosszú távú feladatairól” — megszabja az új településpolitikai-településfejlesztési magatartás elveit, utat mutat a követendő gyakorlat számára. A határozatban foglaltak újabb elvárásokat, követelményeket közvetítenek a települések helyzetét, fejlődését alapjaiban meghatározó infrastruktúra fejlesztésével kapcsolatosan. A kormány társadalmi-gazdasági stabilizációs programjában megfogalmazott célok és feladatok a települések infrastruktúra-fejlesztésében korábban követett gyakorlat mélyreható elemzését, a tennivalók új szemléletű megközelítését igénylik.

Az elmúlt másfél-két évtizedben hazánkban is sok munka, tanulmány, kutatás foglalkozott az infrastruktúra problematikájával általában, konkrétan pedig a települések infrastruktúrájával, infrastrukturális ellátottsági viszonyaival. E munkák sokoldalúan feltárták az infrastruktúra-fejlesztés–településfejlesztés összefüggéseit, településeink infrastrukturális helyzetét. Megjelölték az infrastruktúra elmaradottsága, korszerűtlensége fokozatos mérséklésének, felszámolásának feladatait.

Gazdaságunk mai helyzete, gondoljai közismertek. Ez a helyzet arra kötelez, hogy megkülönböztetett figyelemmel foglalkozunk az infrastruktúra problémáival is. Az anyagi erőforrások, beruházások szűkössége ellenére is jelentős — aligha elégséges nagyságrendű — eszközöket fordítanak (állami, tanácsi, szövetkezeti, lakossági szférában) a települések infrastrukturális ellátottsági viszonyainak fejlesztésére. Nem lehet közömbös, hogyan hasznosulnak ezek a beruházások; következményeikben a helyzet javulását eredményezik-e, s nem vezetnek újabb feszültségforrások kialakulásához.

Remélhető, hogy a nem túl távoli jövőben a gazdasági fejlődés kedvezőbb feltételei az infrastruktúra-fejlesztés pozícióit is javítják. Erre a helyzetre ma kell felkészülnünk. Az elmúlt évtizedek tapasztalatai erre intenek. Gondoljunk arra — többek között —, hogy a maga idejében nem a szükséges mértékben készültek fel a tömeges lakás-

* Jelen tanulmány a szerző irányításával a VÁTI-ban végzett többéves kutatás eredményei, megállapításai, valamint az ország különböző településeiben szerzett ez irányú tapasztalatok alapján készült.

építés feladataira, a mezőgazdaság átszervezése kapcsán a falusi településekben bekövetkezett változásokra stb.

Településeink elmúlt években végbement fejlődése, a korábban felhalmozódott és a közelmúltban újjal gyarapodó problémái, az előttünk álló feladatok még egyértelműbben jelzik az infrastruktúra megkülönböztetett helyét és szerepét a települések életében, működésében. Az infrastruktúra problematika kezelésében, a konkrét infrastruktúra-fejlesztési feladatokat illetően olyan fordulóponthoz érkeztünk, amely megköveteli, hogy szemléletünket felülvizsgálva, átgondolva, új megközelítést alkalmazzunk. A korábbi munkák ismételt értékelésével, illetve átértékelésével meg kell találnunk az összehangolt település- és infrastruktúra-fejlesztés hatékonyabb eszközeit és lehetőségeit a települések ez irányú elmaradottságának, korszerűtlenségének gyorsabb mértéklése érdekében. A településfejlődés reálfolyamataiba ágyazott, annak lehetőségeit mérlegelő, igényeit és szükségleteit kölcsönös összefüggéseiben sokoldalúbban respektáló infrastruktúrafejlesztési magatartásra van szükség.

1. Az infrastrukturális ellátás szintjei

Az infrastruktúra-fejlesztéssel kapcsolatos legfontosabb követelmények egyike, hogy ismételten és egyértelműen tisztázzuk az egyes ellátási szintek szerepét, tartalmát, kategóriáit a településfejlesztés konkrét gyakorlata szempontjából.

A legalapvetőbb követelmények egyike – a település- és az infrastruktúra-fejlesztés összehangolása szempontjából – az alapellátás fogalmának és körének egyértelmű értelmezése. Ezt indokolja az Országgyűlés határozatának ama feladata, amely a városhálózat kiegyensúlyozottabb fejlesztését, különösen pedig a kis- és középvárosok kiemelt fejlesztését helyezte előtérbe. Ez a feladat szorosan összefügg a falusi térségek népességmegtartó képességének erősítését szolgáló erőfeszítésekkel.

Az alapellátás fogalmának, tartalmának megítélésében nemcsak az okozhat zavart, hogy azt eltérően értelmezik a települések ellátása szempontjából. Az ágazatok is használják ezt a fogalmat; természetesen mindegyik a maga tevékenységi körének sajátosságaihoz alkalmazkodva. Általában az alapellátás kategóriájába tartozónak minősítenek olyan létesítményeket, amelyek az adott tevékenység ellátásának meghatározó feltételei. Például a közúti közlekedés szempontjából alapellátásnak minősül a benzinkút; megléte, működése a közúti forgalom biztosításának egyik alapvető feltétele. Hasonló példákat említhetünk más ágazatok területén is.

Más lehet például az alapellátás fogalma a szociális infrastruktúra egyes szektoraiban, mint a települési szinten értelmezett alapellátási kategória. A kórházi-klinikai, illetve szanatóriumi egészségügyi ellátás szervezésénél-működtetésénél abból indulnak ki, hogy az négy alapszakmás rendszerre épül: vagyis minden kórháznak rendelkeznie kell sebészeti, belgyógyászati, szülész-nőgyógyászati és gyermekgyógyászati fekvőbeteg-ellátást biztosító osztályokkal.

A települések alapellátásának fogalmát mindeneke előtt társadalompolitikai szempontból szükséges és indokolt értelmezni és alkalmazni. Az infrastruktúra eme kategóriájának funkciója elsődlegesen társadalompolitikai: ebből fakadó követelményeknek, elvárásoknak kell megfelelnie, eleget tennie.

Célszerű — településfejlesztés szempontjából — az alapellátás két kategóriájának megkülönböztetése.

Az egyik kategória a „szűkített alapellátás”-t jelenti; a másik kategória az alapellátás bővítettebb tartalmát jelzi. A „szűkített alapellátás” az intézmények és az általuk nyújtott szolgáltatásoknak azt a körét öleli fel, amely elengedhetetlenül szükséges az adott település léte, fennmaradása, az ott élő emberek elemi szintű ellátása érdekében.

A „bővített tartalmú alapellátás” biztosítása minden településben, illetve a településszerkezet adottságai alapján az aprófalvas települési térségekben, kisebb településcsoportban indokolt és szükséges.

A vizsgálatok eredményei megerősítették azt az előzetes hipotézisként megfogalmazott gondolatunkat, hogy szükséges a jövőben is az alapellátás és az alsófokú ellátás megkülönböztetése.

Az *alsófokú ellátás* fogalmának használata a kiegyensúlyozottabb és főként arányosabb településfejlesztés szempontjából kettős vonatkozásban indokolt és szükséges. Egyfelől olyan értelemben, hogy a községek jelentős köre, lakosság száma alapján igényli az alsófokú ellátás kategóriájába sorolható intézmények kiépítését és fenntartását, illetve az általuk nyújtható szolgáltatások körének biztosítását. Ez — egyéb más meghatározó jelentőségű feltételek mellett — az egyik döntő tényezője e települések fennmaradásának és fejlődésének. Másrészt az apró- és kistalvas térségekben az ésszerű területi és településközi munka- és funkciómegosztás követelményei indokolják, hogy az alsófokú ellátás kistérségi alapon szerveződjék és ilyen elvek figyelembevételével történjék a lakosság ellátása. Az alsófokú ellátásnak a városokban is elsődleges szerepe van.

Tisztázatlan — társadalmi-gazdasági fejlődés gyorsan változó feltételei közvetítette új követelmények szempontjából — a *középfokú funkciók* köre, az ehhez kapcsolható *középfokú ellátás* tartalma. Itt különösen olyan problémákkal találkozunk, hogy nehezen választható el, illetve választják el a gyakorlatban azokat az intézményeket, illetve az általuk nyújtott szolgáltatásokat, amelyek transzformálódásuk révén a viszonylag nem távoli jövőben az alsófokú ellátási intézmények kategóriájához sorolhatók. Valószínűsíthető az a folyamat is, melynek következményeként a ma *felsőfokú kategóriát jelentő intézmények*, az általuk közvetített funkciók egy része fokozatosan középfokú jellegűvé alakulhat át. A középfokú ellátás intézményeinek egyértelmű meghatározása mindenképpen indokolt. Ez az egyik döntő tényező az új településpolitikai magatartás közép- és kisvárosok fejlesztését előtérbe helyező követelmények érvényesítését szolgáló feltételek megerősítésében.

Kevésbé találtunk „gondokat” a *felsőfokú ellátás intézményeinek* lehatárolását, az általuk nyújtott szolgáltatások nagyrészt „exkluzív” jellegét illetően. Ezek az intézmények lényegében egyedi elhatározások szülöttei; létesítésük, településük aligha kerülheti el a településfejlesztést irányítókat figyelmét (az infrastrukturális ellátás egyes szintjeihez tartozó intézmények felsorolását a mellékelt táblázat tartalmazza).

Az infrastrukturális ellátás egyes szintjeihez tartozó intézmények

Alapellátás		Alsófokú ellátás	Középfokú ellátás	Felsőfokú ellátás
„szűkített alapellátás”	„bővített tartalmú alapellátás”			
– bölcsőde	a szűkített alap-	az alapellátásnál	– gimnázium	– társadalmi-gazdasági
– óvoda	ellátásnál felső-	felsoroltakon	– szakközép-	élet magasabb szintű
– rendszeres	roltakon kívül:	kívül:	iskola	irányításának intéz-
– körzeti orvosi	– általános iskola	– szakosított	– szakmunkás-	ményei
rendelés	– körzeti orvosi	üzletek (kis-	képző iskola	– sajátos igények kielég-
– alapvető étel-	rendelő	vendéglő-	és egyéb más	gítését biztosító in-
– alapvető étel-	– gyermekorvosi	presszó-italbolt)	szakiskola	tézmények (mint péld-
– alapvető étel-	rendelő	– szolgáltató egy-	– úttörő és ifjú-	dául egyetem, főis-
– alapvető étel-	– fogászati ren-	ségek	sági ház	kola, tudomány-tech-
– alapvető étel-	delő	– többcélú műve-	– zeneiskola	nika háza, kiállító-
– alapvető étel-	– szociális	lődési ház	– szakosított	terem, hangverseny-
– alapvető étel-	gondozó	– hitel és pénz-	könyvtár	terem, klinika, szính-
– alapvető étel-	– művelődési	ügyek bonyo-	– szakrendelő	ház, szakosított áru-
– alapvető étel-	otthon	lítására vállal-	– kórház	ház és üzlethálózat,
– alapvető étel-	– könyvtár	kozó intéz-	– áruház	különbféle igények
– alapvető étel-	– ABC-üzlet	mény	– szakosított	fogadására alkalmas
		– tűzoltóság	üzlethálózat	vendéglátó intézmé-
		– szakrendeléssel	– étterem-ven-	nyek stb.)
		kombináltan	deglő	
		működő egész-	– többcélú sport-	
		ségügyi ellátó	tevékenység	
		intézmény –	intézményei	
		gyógyszertár		
		– általános		
		iskolai kol-		
		legium		

II. Területi és ágazati érdekek az infrastruktúra-fejlesztésben

Jelentős erőfeszítések és konkrét törekvések ellenére sem beszélhetünk még az infrastruktúra fejlesztésében a területi és az ágazati érdekek összetetten érvényesülő komplex voltáról. A gazdálkodás gondjai, az infrastruktúra beruházásokra fordítható anyagi erőforrások szűkülése még inkább az ágazati érdekek egyoldalú érvényesülésére hatott az infrastruktúra fejlesztésében. Nem sikerült közelebb jutni – mint azt már korábban is ösztönözték a településfejlesztés oldaláról – az ágazati és területi érdekek szükséges és lehetséges mértékű összehangolásában az infrastruktúra fejlesztésében. E két érdekszféra nem kellő mértékű összehangoltsága következményeiben negatívan érinti és befolyásolja nemcsak magának az infrastruktúrának a fejlődését, korszerűsödését, hanem a települések fejlődését is. Több példát is említhetünk. A legszembetűnőbb az infrastruktúra-fejlesztés összehangolásának kedvezőtlen következményei a

települések közlekedési ellátottsági viszonyaiban jelentkeznek. A MÁV „teszi a magáét”, ellátja a maga feladatait; ugyanezt teszik az autóbusz-vállalatok is. Hiányzik azonban fejlesztő és üzemeltető tevékenységükben a szükséges összehangoltság, akcióik koordináltsága. Párhuzamosságok alakulnak ki a szolgáltatásokban, összehangolatlanok, illetve nem a szükséges és lehetséges mértékben összehangoltak a menetrendek; figyelmen kívül hagyják a csúcsidezők követelményeit. Egyes esetekben túlterheltek a járművek, más esetekben pedig jelentős kapacitás-kihasználatlanság figyelhető meg. Ezzel a jelenséggel találkozunk – többek között – a Budapest vonzaskörzetében működő közlekedési-forgalmi kapcsolatok vizsgálata kapcsán. Sajnálatos körülmény, de ez jellemző az ország más térségeire is.

A területi és az ágazati érdekek nem kellő összehangoltságának másik példája a víz- és csatornaellátottság területén figyelhető meg. Az elmúlt évtizedben jelentős előrehaladás történt a települések egészséges ivóvízzel történő ellátása érdekében. Ezt a törekvést szolgálta és szolgálja a településon belüli, a településközi-kistérségi és a regionális jellegű vízművek és ellátóhálózatok kiépítése és üzemeltetése. Ennek révén jelentős mértékben csökkent azon települések köre, ahol korábban a lakosság egészségtelen, netán egészségre ártalmas vizet fogyasztott. E nemes törekvés érvényesítése során azonban sajnálatos körülményként alakult, hogy háttérbe szorult a keletkező szennyvizek elvezetése és szervezett elhelyezése. Olyannyira, hogy jelentős vízáradó rétegek veszélyeztetettek a keletkező, megfelelően nem kezelt és elvezetett szennyvizek káros hatása nyomán. Ésszerű, összehangolt infrastruktúra-fejlesztés esetén meg lehetett volna találni azt a lehetőséget, amely – a feltételezettnél lényegesen kisebb költségek mellett – a keletkező szennyvizek összegyűjtésének és ártalmatlanná tételének feltételeit biztosítaná, egyszerű kivitelezésű, műszaki megoldások alapján. Hovatovább olyan anomália alakult, alakul ki, amely a víziközművek kiépítése nyomán nyert társadalmi, egészségvédelmi előnyöket – a csatornahelyzet megoldatlansága miatt – háttérbe szorítja és annak értékét csökkenti.

Hasonló jellegű összehangolatlansági problémával találkozunk az oktatási intézményhálózat fejlesztésében. Az általános és a középiskolai oktatás gyengeségei, negatív vonásai nemcsak az oktatás tanmenetében, a tanulók szükséges színvonalú felkészítésében, életre nevelésében nyilvánulnak meg, hanem egyre szembetűnőbbek ennek kedvezőtlen, negatív infrastruktúra-fejlesztési vonzatai is. A nem kellő mértékű összehangoltság következményeit jelzi, hogy megfelelő koordináltság mellett nem minden építményt kellene külön megépíteni az általános iskolák, illetve a középiskolák számára. Közös használatú épületek, tantermek, kabinetek, technikai bázisok létrehozása egyaránt szolgálhatná mindkét oktatási formában résztvevők igényeinek kielégítését.

III. *Indokolt-e normák alkalmazása az infrastruktúra-fejlesztésben*

A településekben szerzett tapasztalatok alapján egyértelműen megfogalmazható az a következtetés, hogy az infrastruktúra fejlesztését nem lehet normákhoz rendelni. A normák csak általános jelleggel és érvénnyel orientálhatnak. „Mára” azonban olyan helyzet alakult ki, amikor azok merev, szó szerinti alkalmazása már károkat is okozhat a településfejlesztés ügyének. Ahogy nincs két egyforma város, úgy az infra-

strukturális ellátottság vonatkozásában is aligha beszélhetünk egyforma helyzetekről. Nagyon helytálló ezzel kapcsolatosan SÁGHI GÁBOR véleményének felidézése „A szükségletek racionális” mértékének meghatározására ezért a tervező normákat alkot, többnyire természetes formában, s az igény kielégítettségének mértékét a normához való viszonyban állapítja meg. A közvetlen tervutasításos rendszerben a normatívák külsőleg is megjelennek... A jelenlegi – piacorientáltként ismert – gazdálkodási mód sem képes megszabadulni ezektől a hagyományoktól”... „Az infrastrukturális kínálat megteremtését ugyanis az állam továbbra is „ellátási feladatként” értelmezi”... (MANDEL M.–PAPNÉ, GÁSPÁR L.–SÁGHI G. 1987).

A helyszíni tapasztalatok és az esettanulmányok is arra hívják fel a figyelmet, hogy minden város *infrastruktúra-fejlesztését egyedileg kell megközelíteni*. Ez mérsékelheti a rendelkezésre álló eszközök felhasználásában a nem megfelelő átgondoltságból jelentkező veszteségforrásokat; alkalmazkodni lehet az adott város, település lakosságának igényeihez. Ennek során markánsabban érvényesülhetnek és hasznosulhatnak a múltbeli társadalmi-gazdasági fejlődés, kulturális örökség adottságai, maradandó értékei a települések életében, fejlődésében. Különösen a kisebb városok, községek esetében van meghatározó szerepe és jelentősége az infrastruktúra-fejlesztés és korszerűsítés feladatai gondos egyedi megközelítésének és mérlegelésének. Ez a megállapítás korántsem azt jelenti, hogy a közép- és nagyvárosok vonatkozásában ne ilyen alapon történjen az infrastrukturális ellátottsági viszonyok fejlesztését, korszerűsítését szolgáló feladatok meghatározása. Ezekben a városokban különösen szükséges az ellátás formái közötti differenciálódás, a normák sematív megközelítésétől mentes gondoskodás a népesség ellátási viszonyainak fejlesztése során.

A példák sokasága arra hívja fel a figyelmet, hogy igen eltérően alakul a népesség igénye az egyes településekben a különböző intézményfajták, illetve az általuk közvetített szolgáltatások iránt. A népesség demográfiai helyzetének nagymérvű sajátosságai, a foglalkoztatottság struktúrájának eltérő vonásai, a népesség kulturális színvonala, kialakult és ma is élő, ható szokások, hagyományok, az életvitel sajátos eltérő folyamatai, a települési struktúra sajátosságai és egyéb más körülmények szabják meg napjainkban a településekben élő emberek infrastruktúrával szembeni igényeit, elvárásait. Míg korábban szinte kötelező volt a gyermekintézmények tervezése, mára itt is változással találkozunk. A bölcsőde iránti igény napjainkban már sok településben nem fogalmazódik meg: rögtön hozzátesszük, hogy ezek korántsem csökkenő népességszámú vagy előregedő korstruktúrájú települések. Nagyobb hangsúllyal kerül előtérbe az óvoda; különösen abból a szempontból, hogy az általános iskolába lépést megelőző utolsó évben az óvoda látogatása nemcsak ajánlott, hanem a települések túlnyomó többségében kötelező érvényű. De változott a népesség magatartása a kereskedelmi intézményekkel, a vendéglátás létesítményeivel szemben is. Mind nagyobb szerep jut a családi kezelésben lévő üzleteknek, vendéglátó létesítményeknek, s ez pedig a korábbi gyakorlat ellen szól. Az aprófalvas települési térségekben korábban úgy gondoltuk, hogy a szociális otthonok létrehozása az ott élő öregek szociális problémáinak kezelésében meghatározó jelentőségű lehet. A vizsgálatok azonban arra hívják fel a figyelmet, hogy sok helyütt előnyben részesítik – szociális otthonok létrehozása helyett – a szociális gondoskodás olyan rendszerét, amely úgy működik, hogy a lakóházában keresik fel az idős vagy idősebb korú embereket, biztosítják számukra a szükséges ellátást, gon-

doskodnak róluk. Gondoljunk például a kultúra, a művelődés, a szabadidő kulturáltabb és szervezettebb eltöltésével kapcsolatos igények rendkívül széles körére, változására az egyes települések-településcsoportok között. A települések infrastruktúrájának fejlesztésében a lakosság széles rétegeinek véleménynyilvánítása alapján kialakított egyedi megközelítésre és megoldásokra szükséges törekedni.

IV. Milyen fejlesztési magatartásra van szükség?

Az előbb kifejtett témával szorosan összefügg az a kérdés, hogy az intézményhálózat fejlesztésében milyen magatartást, milyen fejlesztési politikát szükséges követni. A legsúlyosabb hiba az lenne, ha csak „intézményekben” gondolkodnánk és az egyes intézményfajták merev telepítésére, az ezzel kapcsolatos fejlesztési javaslatok kialakítására törekednénk. A funkciók tanulmányozását kell ehelyett előtérbe helyezni. Azt kell behatóan vizsgálni, értékelni, a korábbi elképzeléseket átértékelni, hogy milyen funkciók meglétével, milyen új funkciók jelentkezésével számolhatunk, melyek kielégítésére kell a jövőben törekedni. A tapasztalatok azt mutatják, hogy általában a többcélú, több funkciójú, vagyis a több rendeltetésű intézményeknek van jövője. A meglévő intézményekkel – pontosabban az azoknak helyt adó épületekkel – ma már sok helyütt „nem tudnak mit kezdeni” a tanácsok, a helyi közösségek. Nemcsak a kisebb településekben, még nagyobb városokban, sőt a fővárosban is az üzletek egy része üresen áll, hasznosításuk megoldatlan. Ugy tűnik, hogy például a kereskedelemben a pavilon rendszerű hálózat kialakításának van jövője; ennek lényegesen kisebbek a beruházási költségei is, új színes foltot jelentenek a települések életében, a városképben. Mindenképpen célszerű előnyben részesíteni ezeket az új típusú és jellegű létesítményeket a kereskedelmi ellátás szervezése során. Az ötvenes évek településfejlesztésében, különösen a falusi településeken, nagy szerepet kaptak a művelődési házak. Már a hatvanas évek első felében – a funkcióváltásból következően – a művelődési házak egy részével nem lehetett mit kezdeni; azokat különböző rendeltetés szerint hasznosították, részben magtárnak, raktárnak, részben szükségtantermeket helyeztek el azokban stb. Ezek a példák is azt mutatják, hogy mindenkor a funkciók mélyreható és sokoldalú vizsgálatára kell törekedni és az ebből adódó tanulságok alapján mérlegelni az intézményhálózat fejlesztésének feladatait.

Szükséges erről bővebben szólni. A funkciókban változások következhetnek be. Ez fakad a társadalmi-gazdasági fejlődés megváltozott és változó feltételeiből, követelményeiből; a technológiai és a technikai tudományos fejlődés felgyorsulásából; ennek nyomán az urbanizálódási folyamat átalakulásából, elmélyüléséből, s ennek mintegy velejárójaként az életmód átalakulásából, fejlődéséből. Az egyik vonatkozása ennek a gyermekneveléssel függ össze. A korábbi évtizedek gyakorlatával szemben várható, feltételezhető, hogy a gyermeknevelés funkcióját mind nagyobb mértékben az otthon, a család fogja vállalni; népesedéspolitikai intézkedéseink is ezt ösztönzik. Válaszút elé kerül az oktatási rendszer. A ma működő iskolarendszerrel hosszabb távon kevésbé számolhatunk: új feltételek és körülmények szabják meg az oktatási funkciók ellátásával összefüggő intézmények átalakulását és fejlődését. Változnak a népesség bevásárlási szokásai, a vendéglátás intézményeivel kapcsolatos igényei, elvárásai. Előtérbe kerülnek

a mobil rendszerek, vagyis az, amikor a kereskedelem „megy” a lakossághoz. (Ezt már sok településben az áruházak, szakosított üzletek portékáinak hétvégeken mobil rendszer keretei között történő kiállításai és árusításai jelzik.) Megkülönböztetetten nagyobb szerepe lesz a szolgáltatásoknak. Ez az egyik olyan markáns eleme a valószínűsíthető funkcióváltásnak, ami a települések infrastruktúrájának fejlesztésében nagyobb figyelmet érdemel. Nő a javítóműhelyek szerepe a ma ismert és használt háztartási és a házi gazdaságban használt gépek, eszközök javításában, felújításában. Az életmód változásával, az életkörülmények átalakulásával újabb igények jelentkezésével számolhatunk. Alapjaiban változhat például a könyvtárakkal, az általuk nyújtott szolgáltatásokkal kapcsolatos elképzelés is. A könyvtárakat ma még csak mint a könyvek őrzésére, kölcsönzésére szolgáló intézményeket képzeljük el. A tapasztalatok azt mutatják – elsősorban a fejlettebb nyugati országokban –, hogy a legnagyobb változások egyike a könyvtári szolgáltatásokban következhet be. A könyvtár komplex jellegű információs központ szerepét töltheti be, különböző rendezvényeknek adhat helyet. A könyvtárak, az általuk nyújtott szolgáltatások bekapcsolása a hírközlés korszerű rendszereibe, az otthoni tv-készüléken történő kapcsolatteremtés a könyvtárszolgálattal napjainkban a fejlődés egyik sajátos ismérve a fejlettebb nyugat-európai országok városaiban, településeiben.

Ezeket a példákat azért említettük, hogy ezzel is hangsúlyozzuk az infrastruktúra-fejlesztés egyedi megközelítését, a korábbi tervezési felfogás ma is élő hatásának fokozatos felváltására irányuló törekvéseket. Ezzel összefüggésben szeretnénk még egyszer hangsúlyozni azt a körülményt, hogy a mobil szolgáltatás ellátási rendszere igen nagy teret kapott a fejlettebb nyugati országokban. Erre Magyarországon, elsősorban a tanyás, a kislvas térségekben jó példákkal találkozhatunk. A mobil ellátás rendszerét lehetőség szerint a települések minél jelentősebb számú körére lenne célszerű kiterjeszteni; a tanyás, kislvas települési térségeken kívül például a tömeges üdülőkörzetek településeinek ellátására gondolunk.

V. A közösségi élet szerveződésének új formái, módszerei

A közösségi élet szerveződésének új formái, módszerei vannak kialakulóban. Az ötvenes-hatvanas években az ellátás szervezéséről vallott kollektív szemléletű felfogás helyett napjainkban a lakosság magatartásában a közösségi intézmények által nyújtott szolgáltatások jelentős hányadával szemben visszahúzódás figyelhető meg. Ennek elsősorban anyagi okai vannak (gondolunk itt például a vendéglátás intézményeire, de ide érthetők a kulturális intézmények magas, sokak számára ma már alig elérhető árszíntvonalon nyújtott szolgáltatásai is stb.); a magánszférának az előtérbe kerülése új magatartásformát jelent a szociális infrastruktúra intézményeinek látogatottságával kapcsolatban is. Feltételezhető, hogy nem hosszú, legalábbis hosszabb távra valószínűsíthető folyamattal állunk szemben. Kedvezőbb társadalmi-gazdasági fejlődés feltételei között a közösségi szolgáltatások kollektív formái és lehetőségei ismét megfelelő helyet foglalnak el településeink életében, fejlesztésében. Ez nem zárja ki, hogy az ellátásnak a magánszféra által ösztönzött intézményei ne töltsék be valós szerepüket a szociális infrastruktúrában. Ez a körülmény a fejlesztéspolitikai magatartást is alapjaiban

megszabja, s ennek megfelelően kell kialakítani annak formáit és módszereit. Mindenben döntő a lakosság igénye, szükségleteinek számbavétele.

Az infrastruktúra-fejlesztés tapasztalatainak vizsgálata arra hívja fel a figyelmet, hogy a lakosság megkérdezése, véleményének felmérése nélkül aligha tudjuk reálisan megítélni, értékelni az ezzel kapcsolatos igényeket, elvárásokat, s még kevésbé megszabni a fejlesztés mindenkori feladatait, tennivalóit. A tapasztalatok arra is felhívják a figyelmet, hogy külön kell kezelni a történelmileg kialakult településrészeket: itt sajátos infrastruktúra-fejlesztési magatartást kell alkalmazni. Elsősorban a meglévő intézmények korszerűsítése, a megváltozott feltételekhez, funkciókhoz alkalmazkodó átalakítása lehet a feladat. Összetett, de aligha megkerülhető feladat az elmúlt évtizedekben létrehozott új nagy lakóterületi egységek humanizálása. A humanizálásnak az egyik döntő eleme ezeknek az egységeknek megfelelő intézményhálózattal történő gazdagítása, felszerelése, s ezzel a településszerkezet kiegyensúlyozottabb fejlődésének elősegítése. A rehabilitációt teljessé tevő revitalizáció e vonatkozásban kaphat kibontakozást városaink felújítására irányuló törekvésekben.

A tapasztalatok azt mutatják, hogy a kics csoportos, az intimitást kereső közösségi magatartásnak döntő szerepe van, s még inkább lesz az intézményhálózat fejlesztésében. Ebből következik, hogy a fejlesztés kapcsán nem a nagy egységekre, hanem a kisebb alapterületű üzlethálózatra, a kisebb befogadóképességű gyermekfoglalkoztató intézmények, kulturális összejövetelt, intimebb beszélgetéseket szolgáló közösségi létesítmények létrehozására kellene törekedni. Ebben kellene alapvető változást elérni a mai gyakorlatban alkalmazott intézményrendszer fejlesztéssel szemben. Ugyanakkor ez felveti azt is, hogy hogyan üzemeltessük az infrastruktúra intézményeit, rendszereit, vendéglátóipari létesítmények példája alapján, hogy a kisebb közösségek kezelésébe, gondozásába, üzemeltetésébe adjuk át az intézmények egy részét, például a gyermeknevelés intézményeit, bizonyos kulturális, művelődési célokat ellátó-kiszolgáló intézményeket stb.

A gazdálkodás feltételeinek változása ebbe az irányba hat. A közvetlen érdekelttség révén lehetne új tartalmat adni az ellátás intézményeinek, működésüket gazdaságilag eredményesebbé tenni. Ebben az esetben a lakosság szándékai, elhatározásai differenciáltabban és a valós igényekhez közelebbállón érvényesülhetnek.

Alapvetően új helyzetet teremthet a település, illetve az infrastruktúra-fejlesztésben a személyi jövedelemadó bevezetése. Ennek várható hatása, következményei ma még kevésbé körvonalazhatók. Egy lényeges momentum azonban aligha vitatható: új fejezet kezdődhet a települések lakossági infrastruktúrájának fejlődésében, az ellátottsági viszonyok alakulásában.

VI. A tudományos-technikai fejlődés várható hatása az infrastruktúra fejlesztésére

Az infrastruktúra-fejlesztésben döntő szerepe lesz a jövőben a tudományos-technikai fejlődésnek, a technológiai változásoknak. Ez nem túl távoli jövő „zenéje”, bármennyire is – mai helyzetünket tekintve – irreálisnak tűnhet. Már az elkövetkezendő évtizedben a műszaki-tudományos és technológiai haladás felgyorsulásával lehet számolni. E folyamat közvetett hatásaiban alapjaiban befolyásolja a településfejlődést,

a településfejlesztés lehetőségeit, eszközeit, ennek révén pedig az infrastruktúra-fejlesztés lehetőségeit és eszközeit. A műszaki-technológiai haladás várható hatása, következményei átalakítják az intézmények rendszerét. Egyeseket feleslegessé tehet, másokat átalakít. Számolni lehet és szükséges újabb intézmények létrejöttével, különösen a szolgáltatások vonatkozásában. Ezzel összefüggésben megkockáztatható az a valószínűség is, hogy egyes szolgáltatások közvetlenül „bejönnek a lakásba” és a lakás szerves, elválaszthatatlan részévé lesznek a mikroelektronika és a híradástechnika közvetítésével és segítségével. Más szolgáltatások olyan nagymérvű koncentrációt jelentenek kis helyeken, a települések egy-egy neuralgikus pontján, amelyek alapjaiban határozzák meg a települések és infrastruktúrák fejlődését.

A műszaki-tudományos és technológiai haladás települések fejlődésére várhatóan gyakorolható hatását vizsgálva a fejlettebb nyugati országok példája alapján, a legnagyobb valószínűséggel az intézményrendszerek átalakulásával számolhatunk. *Különösen négy területen lehet számolni ennek közvetlen következményeivel.* Ezek a következők: a közlekedés gyors fejlődése, integrált közlekedési rendszerek megjelenése, kialakulása. Ez következményeiben alapjaiban átrendezi a településközi kapcsolatokat, a népesség munkahely-lakóhely közötti kapcsolatrendszerét, az intézményekkel kapcsolatos magatartását, mozgási szokásait, életmódját, életvitelét stb. A másik a hírközlés fejlődése. Ezt tartják ma a legalapvetőbb változásnak, amely mintegy a XXI. századot előre vetítve, a településrendszerben mélyrehatóbb átalakulásokat válthat ki. Jogos lehet az ellentetés, hogy ma, az információs rendszerek technikai elmaradottsága mellett, nem irreális-e erről beszélni. Úgy gondoljuk, hogy nem. Robbanásszerűen fog ez bennünket is érni.

Ma kell már felkészülni, hozzászoktatni gondolkodásmodunkat, formálni, alakítani ezzel kapcsolatos magatartásunkat, várható cselekvéseinket. A hírközlés forradalmian új eszközeinek megjelenése mélyreható változásokat hívhat életre a települések fejlődésében, konkrétan pedig az infrastrukturális ellátottság viszonyaiban. Gyakorlatilag ez érinti az oktatás rendszerét. Otthon, a tv segítségével történhet az új ismeretekhez, az új információkhoz való hozzájutás; a tv segítségével adhatnak utasításokat, útmutatást az otthon végzett munka számára; az otthon dolgozás lehetőségeinek feltételei és keretei bővülnek.

A harmadik ilyen vonatkozás az új, korszerűbb építési technikák megjelenése. Ez megkönnyíti a meglévő épületállomány átalakítását; az intézményrendszer nagymérvű rugalmasságát segíti elő. Gondolunk itt például a pavilonrendszerre, amely nemcsak a kereskedelem, a vendéglátás, hanem például más szolgáltatások szempontjából is döntő jelentőségű lehet.

A negyedik körülmény az ökológiai követelmények fokozottabb érvényesülése és ezzel összefüggésben a műszaki-tudományos technológiai haladás által nyújtott lehetőségek. Itt meghatározó szerepe van – többek között például – a szennyvizek megfelelő elvezetésének és kezelésének, s a települések csatornázottsági színvonala emelésének. Említhetők a szemét és hulladékok kezelésének, másodlagos felhasználási lehetősége bővülésének, vagy a légszennyezéssel összefüggő problémák megoldásának új lehetőségei. A településfejlesztés szempontjából – az infrastruktúra-fejlesztés új elvei és követelményei, valamint a műszaki-tudományos és technológiai haladás kereszt-

metszetében — különösen döntő szerepe lehet a hírközlés várható dinamikus fejlődésének és az ökológiai követelmények szigorúbb érvényesítésének.

VII. Az érdekek szerepe az infrastruktúra fejlesztésében

A települések infrastruktúrájának, a népesség infrastrukturális ellátottsági viszonyainak fejlesztésében, korszerűsítésében döntő szerepe van a különböző érdekek ütköztetésének, összehangolásának. Az infrastruktúra fejlesztésében sokan érintettek és érdekeltek. Sokfajta érdek nyilvánul meg, s ezeknek az érdekeknek a feltárása, tisztázása, szembesítése az arányos településfejlesztés egyik ismérve; a legszorosabban összefügg a kiegyensúlyozott, összehangolt település- és infrastruktúra-fejlesztéssel.

Célszerű végigtekinteni, hogy milyen érdekek nyilvánulnak meg a települések infrastruktúrájának fejlesztésével, korszerűsítésével kapcsolatban. A legnagyobb „érdekszférát” a lakosság képviseli. A települések infrastruktúráját nagyrészt a lakosság használja; élvezve annak előnyeit, elviselve társadalompolitikai, vagy szociálpolitikai szempontból ránehezedő terheit, hátrányait. A lakosság mellett a tanács a legérdekeltbb másik partner az adott település infrastruktúrájának fejlődésében, korszerűsítésében. Még inkább és mindinkább érdekeltek lesznek — korábban is ez volt a helyzet, de a jövőt illetően különösen időszerű — az egyes ágazatok a települések infrastruktúrájának fejlesztésében. Ebben döntő szerepe van annak, hogy az ágazatok infrastruktúra-fejlesztésére fordítható eszközei rendkívül szűkösek, s ezeknek az eszközöknek az ésszerűbb hasznosításában az ágazatok nagyon is érdekeltek. Nem kevés érdek fűződik a települések infrastruktúrájának fejlesztéséhez, korszerűsítéséhez az egyes vállalatok, termelő szervezetek részéről. A falusi települések nagy részében a települések fejlődésében döntő szerepe van a termelőszövetkezeteknek, az általuk nyújtott támogatásnak, hozzájárulásnak. Az ipar szerkezete változásának időszakában az iparnad a településekkel, mint a termelés háttérével szemben támasztott követelmények szemszögéből az infrastruktúra tényező is új szerepet, meghatározottabb jelentőséget nyer. De önmagában az „infrastruktúra” is mint „olyan”, az adott település infrastruktúrájával szemben — bonyolult áttételeken keresztül — újabb igényeket, követelményeket támaszt. Csak példaként, a műszaki infrastruktúra egyik markáns elemét képező vasútról tehetünk említést. A vasút, mint „üzem” számára sem közömbös, hogy milyen az a munkatárs, amelyet tevékenysége szolgálatába von, az általa ellátott tevékenységben hasznosít.

A legfontosabb rendezőelvnek az érdekek tisztázását kell tekinteni, s ebben a településtervezésnek meghatározó szerepe lehet. A településtervezés a maga eszközeivel, maga köré tömörítheti, a terv alapján szervezheti az infrastruktúra fejlesztésében érdekeltek és érintettek véleményének, érdekeinek tisztázását. A terv révén lehet megteremteni azokat a feltételeket, amelyek a különböző érdekek érvényesülését, elsősorban ütköztetését, majd összehangolását elősegítik és biztosítják. Ha végiggondoljuk a lakossági részvételnek — a „public participation”-nak — a problémáját, akkor ennek az egyik legmarkánsabb pontja éppen az infrastruktúra vonatkozásában juthat kifejezésre és érvényesülhet. Ezért is hangsúlyozzuk, hogy a terv szoros kapcsolatban van a lakossági részvétel nyomán megfogalmazott igényekkel, törekvésekkel; ez pedig a maga révén közvetíti az infrastruktúra fejlesztésével, korszerűsítésével összefüggő érdekeket, elvá-

rásokat. Alapvető törekvésnek kell tekinteni, hogy a terv is arra ösztönözzön, hogy mindenki járuljon hozzá a települési infrastruktúra fejlesztéséhez. Mindenkinek, aki érintett az adott település fejlesztésében, legyen a legjobb értelemben megfogalmazható érdeke, s egyben ebből következően, érdekeltsége is az infrastruktúra fejlesztésében és korszerűsítésében. Ez egyaránt vonatkozik a lakosságra, a tanácsra, a különböző ágazatok infrastruktúra-fejlesztő tevékenységére, de még inkább — most a gazdaság átrendeződésének, a termelés strukturális átalakulásának időszakában — az ipar és a mezőgazdasági tevékenységnek, vagy akár két vezető termelőágazatot kiszolgáló termelési rendeltetésű infrastruktúra ágazatoknak is.

Folytathatnánk a sort, hisz az idegenforgalom, mint „termelőágazat”, egyben a legnagyobb szolgáltató ágazatok egyike is, a legérzékenyebben érintett és érdekelt a települések infrastruktúrájának fejlesztésében, korszerűsítésében.

Mi legyen az „alap”? A településpolitikai magatartás az a közös többes, amely alapot jelenthet a települések infrastruktúrájának fejlesztését és korszerűsítését szolgáló, elősegítő érdekek érvényesülésében. A településpolitikai magatartás érvényesítése kapcsán az egyik markáns kérdés a településközi munkamegosztást és az ezt kifejező funkciómegosztást szolgáló magatartás elvének érvényt szerezni, nemcsak a gyakorlati tervezőmunka folyamatában, hanem ennek produktumaként megszületett terv előírásaiban, irányelveiben. Az infrastruktúra hasznosítása, a fejlesztés korszerűsítési lehetőségeinek és feltételeinek megteremtése csak településközi munkamegosztás, a településcsoportban való gondolkodás elve és gyakorlata alapján történhet.

Szeretnénk még azt is megemlíteni, hogy az érdekek összehangolásában, az infrastruktúra-fejlesztés, -korszerűsítés adott településcsoportra érvényes gyakorlati tennivalóinak kialakításában, meghatározásában döntő szerepe van, hogy milyen a településcsoport irányításának érvényes rendszere, milyen ennek a gyakorlata. Hiába alakultak ki például a városkörnyékek, a városkörzetek, az anyatelepülés és a hozzájuk tartozó települések közötti együttműködés, munkamegosztás ilyen vonatkozásban érdemben kevésbé funkcionál. Sok olyan város csoport van az ország különböző térségeiben, amelyek sajátos településstruktúrárt jelentenek. Ha valahol meg lehetne teremteni az ésszerű településközi munkamegosztáson alapuló együttműködés feltételeit és biztosítani lehetne a mindenkor szűkösen rendelkezésre álló eszközök okosabb, célszerűbb hasznosítását az infrastruktúra fejlesztésére és korszerűsítésére, akkor ilyen vonatkozásban lehetne. Akár a közép-békesi településeggyüttesre, vagy olyan város-párookra, mint például Szentés—Csongrád, Sátoraljaújhely—Sárospatak, a tatabányai térségben elhelyezkedő, egymáshoz közeli szomszédságban fekvő városhármasokra — Tatabánya—Tata—Oroszlány — gondolunk. Tovább sorolhatnánk a példákat. A terv-készítés kapcsán, a településcsoportokban, a településközi munkamegosztás elveinek végiggondolásában az infrastruktúra-fejlesztés és -korszerűsítés aspektusa meghatározó szerepet tölthet be; új tartalmat adhat a tervezésnek azáltal, hogy a maga eszközeivel, a maga oldaláról végiggondolja az érdekek érvényesülésének, ütköztetésének, ésszerű kompromisszumok alapján történő kiegyenlítésének és közvetítésének feladatait az infrastruktúra téma vonatkozásában is.

VIII. Az infrastruktúra-fejlesztés komplex jellege

A településekben végzett vizsgálatok során szembetűnt, hogy sok helyütt nem érvényesítették a komplex fejlesztés követelményeit, s ennek milyen negatív, kedvezőtlen hatása, következményei figyelhetők meg a települések életében, fejlődésében. Olyan értelemben szeretnénk most foglalkozni az infrastruktúra-fejlesztés komplex jellegével összefüggő kérdésekkel, amelyek szorosan kapcsolódnak a tervezés alapfeladatához, a jövőbe történő tudatos előrelátáshoz. Ezt tesszük kettős értelemben. Az infrastruktúra-fejlesztés komplexitásának kifejezésre kell jutnia – s ezt nem tudjuk elégszer hangsúlyozni és ismételten megfogalmazni – a különböző ágazatok közötti érdekek ütköztetésével, összehangolásával, illetve az ágazati, ágazatközi érdekek és a területi érdekek együttes érvényesítésével. A másik ilyen kérdés, hogy mindenkor a településcsoportok szintjén törekedjünk az infrastruktúra komplex fejlesztésére. Ez a legnehezebb probléma. Makroszinten többé-kevésbé jelentősebb közeledés, egyes infrastruktúra ágazatok vonatkozásában kiegyenlítőds ment végbe az elmúlt évtizedekben. Azonban kisebb térségek, településcsoportok vonatkozásában – az előbbi téma kapcsán is érintettük ezt a problémát – számottevő különbségek, aránytalanságok, ellentmondások, feszültségforrások figyelhetők meg. A településcsoportokban való gondolkodás erősítheti az infrastruktúra-fejlesztés komplex jellegéből fakadó követelmények érvényesítését. Szükséges ezzel összefüggésben is utalni arra, hogy az országgyűlés korábban több alkalommal említett határozata követelményként fogalmazta meg a kistérségi kapcsolatokban történő gondolkodást és cselekvést a településfejlesztés előttünk álló időszakában, különös tekintettel a megváltozott társadalmi-gazdasági fejlődés körülményeire és feltételeire. A komplexitás elhanyagolása károkkal, negatív következményekkel jár. Ma azt mondják, hogy nincsenek meg az anyagi eszközök, nem lehet érvényt szerezni a komplexitás követelményeinek. Ezzel kapcsolatosan egy példát szeretnénk említeni. A múlt század második felében lépett az ország a korszerű gazdasági viszonyok megteremtésének az útjára, melyhez az 1867-es kiegyezés teremtette meg a politikai feltételeket. Lényegében ma a főváros, néhány vidéki városunk is jelentős mértékben abból a „tartalékból” él, amit a múlt század utolsó évtizedeiben, a század elején a gyors városfejlődés, a felgyorsult urbanizációs folyamat következtében és következményeként az infrastruktúra vonatkozásában létrehozott. És ha behatóan vizsgáljuk ezt a város-, településfejlődési folyamatot, különösen azt a törekvést, ami a magángazdálkodás viszonyai között az infrastruktúra korszerű rendszereinek kiépülésében végbement, szembetűnő az az előrelátás, amit érvényesítettek és megvalósítottak. Volt egy olyan követelmény, aminek érvényt tudtak szerezni, ez pedig a tartalékképzés. Nem olyan értelemben, hogy az anyagi eszközöknek a tartalékait teremtették meg, hanem úgy, hogy a területtel gazdálkodtak, a település szerkezetét, a területfelhasználás rendszerét úgy alakították, fejlesztették, hogy egyben odafigyeltek a jövőbeni várható változások, fejlődések területtel szemben támasztható igényeire, követelményeire. Mi ezt az elmúlt évtizedekben nem respektáltuk kellőképpen. Ennek következménye, hogy a települések szerkezetét szétfeszítik a személygépkocsi-állomány nagymérvű gyarapodásából, megsokszorozódásából származó parkolási gondok; utólag, amikor követő jelleggel a forgalom levezetésére útbővítéseket vagy netán új nyomvonalat hozunk létre, az a kialakult településszerkezetet rombolja szét, töri át,

nagy anyagi károkat is okozva olyan területeken, ahol az építési tevékenység orientálását, irányítását nem kellőképpen végeztük el. Gondoljunk csak a fővárosra, hogy hány olyan foghíjat építettek be, amely ma parkolók elhelyezésére, netán többszintes parkolók elhelyezésére alkalmas lenne.

Az infrastruktúra-fejlesztés komplex jellegének biztosításában többfajta, differenciált feladataink vannak. Ma alapvető változás következett be a lakásépítésben annak révén, hogy a magánérintés tevékenység lett a meghatározó. Említettük korábban, hogy ez háttérbe szorítja az infrastruktúra-fejlesztést; a lakosság „örül”, ha meg tudja teremteni otthonát, biztosítani tudja annak villamosenergia-ellátását és több-kevesebb késéssel a közműves vízellátás feltételeit. Minden többi utána következik, beleértve a járda, az út kiépítését, a szervezett személtávolítást. Itt lenne a terveknek feladata abban segíteni, hogy hol kellene helyet hagyni, mit kellene előirányozni, hogyan lehetne majdan ezeket a szervezetlenül kiépülő új lakóterületi egységeket később az anyagi lehetőségek birtokában a megfelelő infrastruktúrával ellátni. Utólag nagyon nehéz bármit is korrigálni. A veszteségforrások között bizonyára „előkelő” helyet foglal el az állandó útbontásoknak a gyakorlata, az át nem gondolt közmű, hírközlő hálózat fejlesztési akciók: az előrelátó tervezés segítségével is tehetünk ez ellen, vagy legalábbis mérsékelhetjük negatív következményeit.

Másik ilyen differenciált feladat a meglévő történelmi városrészek infrastruktúrájának korszerűsítése. Ez nemcsak városrendezési feladat. Ha valahol szorosan összefüggnek a társadalmi összetevők és annak urbanisztikai következménye is hatásai, akkor ebben a vonatkozásban ez szemmel láthatóan nyomon követhető. Egyik dolog az, hogy a korstruktúra ezekben a történelmi városrészekben, városmagokban rendkívül előregedett; ez a körülmény az infrastruktúra-fejlesztés sajátos pályáját jelöli ki a szociális és egészségügyi intézményekkel történő ellátás vonatkozásában. Másrészt történelmi, építészeti és egyéb kulturális értékeik az idegenforgalom céljait szolgáló létesítmények előtérbe helyezését jelentik. Ugyanakkor egy sor intézményben funkcióváltás következik be, a korszerűsítés szinte napi elodázhatatlan feladatokat jelent. Ez a tervek egyik erős oldala kell legyen; ez segíti elő a településszerkezet megújulását, a társadalmi konfliktusok mérséklését, a társadalmi feltételekkel összehangolt települési és urbanisztikai fejlődés feladatainak kevesebb konfliktussal történő megoldását, s a rendelkezésre álló adottságok, erőforrások gazdaságosabb, célszerűbb hasznosítását.

Más irányultságú és jellegű differenciált feladat jelentkezik a nagy lakóterületi egységek, lakótelepek felújítását, korszerűsítését, infrastruktúráik továbbfejlesztését illetően. A korábbi gyakorlat lényegében megteremtette azt az alapellátást, ami a tömeges lakásépítéshez közvetlenül kapcsolható. Az alsófokú intézményellátás már hiányos. Ez még inkább érvényes a középfokú intézményekre; érdemes lenne még egyszer átvizsgálni, hogy milyen intézményfejlesztés képzelhető el a nagy lakóterületi egységekben. Ha a lakóterületi egységekben az ilyen fejlesztés területi feltételeit meg lehet teremteni, az a feszítő nyomás, amely ma a város központi hagyományos negyedeire nehezedik, mérsékelhető. Ennek révén is megtakarítást lehet elérni (a lakosság nem feltétlenül szükséges utazásai révén). Ez a közvetett összeg az infrastruktúra-fejlesztés költséghányadában is megtérülésre kerülhetne.

IX. Az infrastruktúra szerepe a településrendszer strukturális átalakulásában

Korábban több kutatás foglalkozott a magyarországi településrendszer átalakulásával, fejlődésével. E kutatások egyik legmarkánsabb megállapítása, következtetése az volt, hogy a magyarországi településrendszer helyzetében, fejlődésében is felerősödtek az elmúlt másfél-két évtizedben olyan folyamatok, amelyeket átfogó jelleggel strukturális átalakulásnak nevezhetünk. E folyamatok eredményeként és következtében különböző településstruktúrák alakulnak ki; ezek sorában megkülönböztetett szerepe van a különböző jellegű, intenzitású, összetettségi agglomerációknak, agglomeráldó térségeknek. A termelőeszközök nagymérvű koncentrálódása mellett, amely kiváltja a népesség térbeli koncentrálódását ezekben az együttesekben, döntő szerepe van az infrastruktúrának. Egyrészt az infrastruktúra vonalas hálózati létesítményeinek; másrészt az infrastrukturális ellátást biztosító létesítményeknek és szolgáltatásoknak, amelyek a településegységek különböző helyein működve fejtik ki hatásukat, gyakorolják szervező, irányító funkcióikat. Az elmúlt években folytatott ez irányú vizsgálódások további ismereteket adtak a településrendszer átalakulásának törvényszerűségeit illetően. Korábban is objektív jellegű folyamatnak minősítettük a településrendszer strukturális átalakulását. Az elmúlt években feltárt összefüggések még egyértelműbben jelzik, hogy az infrastruktúra milyen szerepet tölt be ebben a folyamatban. Az infrastruktúra hálózati vonalai mellé tömörülnek a települések; az autópályák, a regionális és kistérségi vízellátási rendszerek vonalai magukhoz vonzzák a népességet, a népesség építési tevékenységét. Amerre új autópálya, autótutak épülnek, ezek mintegy törvényszerűen az új lakásépítési tevékenységnek is a fő vonalait, a fő területeit jelzik. Felerősödött ez a folyamat, amióta a magánérből történő lakásépítési tevékenység meghatározó lett a tömeges lakásépítés gyakorlatában. Ez az egyik olyan körülmény, amelyre feltétlenül figyelni kell, és amely a települések és az infrastruktúra-fejlődés összefüggéseit jelzi; a terület- és településrendezési tervezés eszközeivel való kezelése meghatározott feladatot jelent. Ugyanakkor a folyamat szélesebb körű kibontakozásának sajátos vonásait a budapesti agglomeráció, a nagy tömeges üdülőkörzetek (mint például a Balaton, Velencei-tó) térségében figyelhetünk meg. A háttértelepülésekből – függetlenül attól, hogy milyen telekellátási és egyéb gondok vannak a vízparti településekben – a népesség fokozatosan elvándorol, beköltözik e települések területére, itt teremt magának új otthont. A vizsgálatok során kérdéseinkre mindenütt az a válasz fogalmazódott meg, hogy az infrastruktúrához való hozzájutás lehetőségei készítették, ösztönözték az embereket korábbi településük, lakóhelyük elhagyására. Tehát ebből is kitűnik, hogy az infrastruktúra milyen alapvető szerepet tölt be a településrendszer átalakulásában, fejlődésében.

A társadalmi-gazdasági fejlődés nyomán feltételezhető, hogy a termelőerők területi szerkezetének átrendeződésében kibontakozó intenzív folyamatok erőteljesebben tapadnak a települési háttérhez. A hangsúly nem új üzemek telepítésén lesz, hanem a meglévő üzemek átalakulásán és a termelő tevékenységnek jelentős részben otthon dolgozással, vagy kisebb termelési egységekben történő megszervezésén. Az infrastruktúra ilyen értelemben is megkülönböztetetten előtérbe kerül és megszabja az egész településrendszer átalakulását és fejlődését. Ez a körülmény is mutatja a településfejlődési folyamatok infrastruktúra-érzékenységet, az összehangolás szükségességét

és várható következményeinek mindenkori gondos elemzését a kiegyensúlyozottabb településfejlesztés érdekében.

IRODALOM

- A lakossági energiafelhasználás mértéke, struktúrája, befolyásolásának minőségei a VII. ötéves tervidőszakban. Budapest, 1986. május
- „Az infrastruktúra-hálózat és a településfejlődés kölcsönhatása” c. kutatási téma szintézisének kiadványa. Készült „A települések fejlődésének irányítását megalapozó kutatások” c. OKKFT (B/4 jelű) program keretében.
- Az infrastruktúra-fejlesztés új elvei, követelményei a területrendezésben.
Kutatási zárójelentés, VÁTI 1987. Kézirat. Témafelelős: dr. Köszegfalvi György.
- Az egészségügyi és szociális ágazat fejlesztésének szakmai irányelvei a VII. ötéves tervidőszakban. Egészségügyi Minisztérium. Budapest, 1985
- BEREND T. I. 1987: Gazdasági útkeresés és megoldások a szocialista építés magyar gyakorlatában. Társadalmi Szemle, XLII/4. pp. 3–17.
- BÉLLEY L. 1984: Gazdaságirányítás és infrastruktúra-fejlesztés. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
- CSERNOCH A.–ERLICH É.–SZILÁGYI GY. 1975: Infrastruktúra. Korok és országok. Kossuth Könyvkiadó, Budapest.
- GELENCSEI Á.–VARGA GY. 1987: Vízi infrastruktúrában elmaradott települések gyorsított fejlesztése. Településfejlesztés, 2. pp. 30–33.
- Góckörzeti hálózatok alapelvei és strukturális terve. Magyar Posta, 1985.
- GROSSER E. 1983: A települések infrastruktúra-fejlesztési lehetőségeinek vizsgálata. Kutatási jelentés, VÁTI.
- HOCH R. 1982: Az infrastruktúra fejlesztésének szükségessége. Gazdaság, 4. pp.
- KOLTAI J. 1985: A községi közüzemi vízművek és csatornaművek időszerű kérdései. Városépítés, XXI. 3. pp. 3–5.
- KÖSZEGFALVI GY. 1976: Településfejlesztés és infrastruktúra. Műszaki Könyvkiadó, Budapest.
- KÖSZEGFALVI GY. 1981: Tudományos tanácskozás a „Települések infrastruktúrájának fejlesztése” c. témakörben. Városépítés, 1. pp. 35–36.
- KÖSZEGFALVI GY. 1982: Az infrastruktúra-fejlesztés és a településfejlesztés. Társadalmi Szemle, XXXVII. 12. pp. 62–70.
- MANDEL M.–PAPNÉ GÁSPÁR L.–SÁGHI G. 1987: Infrastruktúra-politika. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
- Ífj. MAROSÁN GY. 1987: A technológiai „generációváltás” és társadalmi fejlődésünk. Társadalmi Szemle, 4. pp. 39–47.
- PERECSEI F. 1987: Tovább nyílik-e az olló? Városépítés, XXI. 3. pp. 10–12.
- PERÉNYI I. 1987: A településtervezés továbbfejlesztésének, korszerűsítésének feltételei és feladatai, különös tekintettel a településfejlesztéssel szemben megnyilvánuló társadalmi-gazdasági követelményekre. Kézirat. Budapest
- OT-Infrastruktúra-fejlesztési koncepció (tervezet), 1982.
- VALÉR É. 1983: A teljes faluhálózat vizsgálata. Kutatási jelentés, VÁTI.
- VARGA GY. 1987: Pécs peremkerületeinek helyzete. Városépítés, XXIII. 3. pp. 20–23.
- Vezetékes energiaellátási módok és urbanizáció. VÁTI, 1985.
1985. évi oktatási törvény

KŐSZEGFALVI, GYÖRGY

NEW CONDITIONS AND TASKS IN THE INFRASTRUCTURAL DEVELOPMENT OF SETTLEMENTS

Summary

Issues related to the infrastructure of settlements are still very timely and of outstanding importance. Different conditions of socio-economic development have created a new situation and new tasks in settlement development and, as its integral and inseparable component, in the infrastructural supply of the population. A reinterpretation of the earlier concept is needed. A particularly decisive circumstance is to study the function and content of basic supply in a new approach, on the basis of a resolution adopted by the Parliament at its April session in 1985 on „Long-term tasks of spatial and settlement development”. This has first of all a socio-political bearing from the aspect of strengthening the population-retaining capacity of rural areas and the development of living condition.

Under the new conditions of infrastructural development, a new attitude is required in several questions. Questions like the following can be mentioned among them; what interests influence the infrastructural development of settlements: how can sectoral and regional interests be better co-ordinated; how can the complexity of infrastructural development be fostered; have norms and normative regulations any role in the organization of infrastructural supply?

The present paper summarizes the results of several years of research into these questions, making use of an ample experience gained in settlements.

КЁСЕГФАЛЬВИ, ДЬЁРДЬ:

НОВЫЕ УСЛОВИЯ И ЗАДАЧИ РАЗВИТИЯ ИНФРАСТРУКТУРЫ НАСЕЛЕННЫХ ПУНКТОВ

(Резюме)

Вопросы, связанные с инфраструктурой населенных пунктов и в наши дни весьма актуальны и имеют выдающееся значение. Изменившиеся условия общественно-экономического развития создают новую ситуацию и ставят новые задачи перед развитием поселений, в том числе перед его органической частью: условиями инфраструктурной оснащённости населения. Требуется новое истолкование прежней концепции. Особенно определяющее значение имеет тот факт, что по решению, принятому на пленуме парламента в апреле 1985-го года «о долгосрочных заданиях развития территорий и поселений», функцию и содержание элементарного обеспечения населения необходимо рассматривать с новых аспектов. Это имеет, прежде всего, социально-политическое значение с точки зрения укрепления способности поселений удерживать население и формирования условий жизни людей в руральных пространствах.

В новых условиях развития инфраструктуры требуется новое отношение к ряду вопросов. Среди последних можно выделить, например, такие вопросы: какие интересы влияют на развитие инфраструктуры поселений; каким образом можно способствовать лучшему согласованию отраслевых и территориальных интересов; что можно сделать для улучшения сложности развития инфраструктуры; играют ли роль нормы и управление нормативного характера в организации оснащённости инфраструктурой.

В статье суммируется многолетняя деятельность по данной теме с использованием богатого опыта, приобретенного в населенных пунктах.

Перевел: Тамаш Бауко

A DUNAFERR DUNAI VASMŰ

olyan épületszerkezeteket fejlesztett ki, melyek alkalmasak:

- mezőgazdasági bázisok,
- szervizállomások,
- ipari csarnokok, raktárak,
- kereskedelmi központok

megvalósítására.

Új: A piac által legjobban keresett DV–KU–18 és DV–K–12-es típusú szerkeze-
teinket 1989. II. negyedévtől 6 hetes átfutási idővel tudjuk vásárlóinknak szállít-
tani.

Acélszerkezeteink komplettek, a gyártás kiterjed:

- a tető,
- az épülettartó és faltartó acélszerkezetekre,
- kiegészítő nyílászáró szerkezetekre,
- burkoló trapézshullámú horganyzott acéllemezekre és trapéz profilokra.

Továbbiakban vállalkozunk:

- egyedi acélszerkezet gyártására,
- bérhorganyzásra,
- hidegen hajlított nyitott és zárt szelvények gyártására,
- spirálisan hegesztett csövek gyártására és minőségbiztosítására,
- lemezzradiátorok gyártására.

DUNAFERR DUNAI VASMŰ – Lemezfeldolgozó Gyáregység – Acélszerkezeti
Értékesítés

2401 Dunaújváros, Pf. 110. Telefon: 152-52/25-59, 14-56

Telex: 29-230